

Anna Śliwicka

Uniwersytet Wrocławski

KOMUNIKATYWNOŚĆ JĘZYKA PRAWNICZEGO NA PRZYKŁADZIE USTNEGO OGŁOSZENIA SENTENCJI WYROKU

Corocznie w ramach polskiego wymiaru sprawiedliwości zapadają miliony wyroków¹. Powstają one w języku prawniczym w jego odmianie sądowej – jako efekt egzegezy przepisów prawa tworzonych w języku prawnym. Zawierają normy konkretne, które kształtują sferę praw i obowiązków indywidualnie określonych adresatów. Choć orzecznictwo wywiera znaczący wpływ na różne dziedziny życia społecznego – język będący jego tworzywem uchodzi za trudny i niezrozumiały. Co więcej, stopień mglistości języka prawniczego (tak jak i prawnego) mógłby okazać się zbyt wysoki nawet dla prawnika, jeżeli źródła języka stosowania prawa musiałyby on poszukiwać w gałęzi prawa spoza obranej przez siebie praktyki. Dzieje się tak, mimo że język prawniczy pełni funkcję metatekstową, stanowi język drugiego stopnia w stosunku do języka ustawodawcy: ma go objaśniać i rozwiewać wątpliwości natury semantycznej – eliminować z tekstów prawnych zjawiska polisemii i niejasności². Zresztą język prawniczy, choć występuje powszechnie, dotychczas nie został zbadany w takim stopniu jak język prawny, który z uwagi na swoją homogeniczność wyznaczoną treścią aktów normatywnych³ i dostępność⁴ łatwiej poddaje się analizom. Natomiast język

¹ Szczegółowe dane liczbowe na temat działania polskiego wymiaru sprawiedliwości znajdują się w rocznikach statystycznych i opracowaniach wydawanych na podstawie ustawy z 25 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz.U. z 2012 r. poz. 591) przez Główny Urząd Statystyczny. Można się z nimi zapoznać, m.in., na rządowych stronach internetowych.

² Zob. A. Bator, *Język prawniczy*, [hasło w:] *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny*, red. A. Bator, Warszawa 2008, s. 91: „Zgodnie z tzw. metodą eksplikacji naukowej pojęcia języka prawniczego mają służyć uściśleniu, a niekiedy także zastępowaniu mniej jasnych terminów języka prawnego pochodzących od prawodawcy”.

³ M.in.: art. 87 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. nr 78 poz. 483 ze zm.; rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”, Dz.U. nr 100 poz. 908.

⁴ W oficjalnych publikatorach aktów prawnych udostępnianych nieodpłatnie w formie elektronicznej za pośrednictwem Internetu oraz tradycyjnej, w bibliotekach.

prawniczy, jak podaje Maciej Zieliński, to konglomerat języków łączący w sobie język praktyki prawniczej (orzeczniczej, czyli sądowej oraz pozaorzeczniczej) i język prawniczy nauki⁵ oraz źródło tzw. języków okołoprawnych (m.in.: urzędników, polityków, publicystów, a także obywateli wypowiadających się o prawie)⁶. Ze zróżnicowania języka prawniczego wynika wiązka cech komplikujących proces jego zgłębiania. Stąd też literatura poświęcona tej odmianie funkcjonalnej polszczyzny jest znacznie uboższa od piśmiennictwa na temat języka prawnego.

Komunikatywność (jasność, czytelność, zrozumiałość) języka prawniczego to jedno z wielu zagadnień, którego dotąd dostatecznie nie opracowano. Jedną z nielicznych prac na ten temat to artykuł absolwentki dziennikarstwa Katarzyny Araczewskiej, omawiający dziennikarski język prawniczy⁷. Walerian Sanetra, prawnik, podkreślił, że język prawniczy to istotny instrument komunikacji społecznej⁸. Kwestię komunikatywności wielokrotnie podejmowano w odniesieniu do języka prawnego. Zajmowali się nią zarówno teoretycy i filozofowie prawa, tacy jak Agnieszka Choduń, jak i (lecz rzadziej) językoznawcy, np. Hanna Jadacka, a także nieliczni badacze posiadający jednocześnie wykształcenie i filologiczne, i prawnicze jak Joanna Grzelak-Piaskowska⁹. Zagadnienie przystępności języka prawnego poruszali również lingwiści, np. Karolina Kaczmarek¹⁰. Materią tą interesowano się zwykle w kontekście zasad dobrej legislacji¹¹.

Artykuł ma na celu zasygnalizowanie problematyki komunikatywności języka prawniczego na przykładzie instytucji ustnego ogłoszenia wyroku jako jednego z reprezentantów tej odmiany stylowej polszczyzny. Ograniczono się przy tym do

⁵ M. Zieliński, *Języki prawne i prawnicze*, [w:] *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, red. W. Pisarek, Kraków 1999, s. 64.

⁶ *Ibidem*, s. 64-72.

⁷ K. Araczeńska, *Uwagi o zrozumiałości dziennikarskich tekstów prawniczych*, „Acta Universitatis Lodzianae. Folia Litteraria Polonica” 2013, nr 2 (20), s. 33-47. Należy przy tym mieć na uwadze, że najbardziej trafne wydaje się zaliczenie dziennikarskiego języka prawniczego do języków okołoprawnych, o których mowa na s. 2.

⁸ W. Sanetra, *Język uzasadnień orzeczeń Sądu Najwyższego jako odmiana języka prawniczego*, [w:] *Sąd Najwyższy wobec prawa i praktyki Unii Europejskiej*, red. W. Sanetra, Wrocław 2003, s. 137.

⁹ A. Choduń, *Uwagi o komunikatywności tekstów aktów prawnych*, [w:] *Prawo i język*, red. A. Mróz, A. Niewiadomski, M. Pawelec, Warszawa 2009, s. 127-137; H. Jadacka, *Wymierne i niewymierne koszty niejasności tekstów prawnych*, [w:] *Język, prawo, społeczeństwo*, red. nauk. E. Malinowska, Opole 2004, s. 151-156; J. Grzelak-Piaskowska, *Skutki niskiej kompetencji komunikacyjnej prawodawcy*, „Kwartalnik Językoznawczy” 2010, nr 2, s. 10-19.

¹⁰ K. Kaczmarek, *Komunikatywność języka prawnego w świetle tekstów prawnych i prawniczych w języku polskim węgierskim i angielskim*, „Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae” 2007, nry 1-2, s. 173-180; *eadem*, *Precyzja i niedookreśloność wyrażen w przepisach prawnych na przykładzie języka polskiego i węgierskiego*, „Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication” 2013, nr 13, s. 51-68.

¹¹ *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa*, oprac. A. Tietiajew-Różańska, Warszawa 2007.

modelowego orzeczenia rozwodowego jako przykładu, który charakteryzuje wielość rozstrzygnięć o różnym charakterze, a zatem dobrze obrazuje podjętą problematykę. W rozważaniach dominują elementy analizy semantyczno-pragmatycznej.

Wyrok powstaje prymarnie w formie pisemnej. By zyskać moc wiążącą, musi zostać ogłoszony, co wynika z przepisu art. 332 § 1 ustawy z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (dalej: k.p.c.; Dz.U. z 2014 r. poz. 101 ze zm. – tj. ze zm.). Zgodnie z art. 326 § 3 k.p.c. ogłoszenia wyroku dokonuje się po zamknięciu rozprawy i naradzie na posiedzeniu jawnym przez odczytanie (czyli ogłoszenie) sentencji. Następnie przewodniczący lub sędzia sprawozdawca podaje ustnie zasadnicze powody rozstrzygnięcia albo wygłasza uzasadnienie.

Sentencja ma budowę dwudzielną. Składa się z części wstępnej (zwanej również komparacją lub rubrum) oraz z rozstrzygnięcia sądu o żądaniach stron (tzw. tenoru albo formuły sentencji)¹². Według art. 325 k.p.c. w części wstępnej obligatoryjnie muszą znaleźć się następujące elementy: wymienienie sądu, sędziów, protokolanta oraz prokuratora, jeżeli brał udział w sprawie, data i miejsce wydania wyroku, wymienienie stron i oznaczenie przedmiotu sprawy. Z kolei rozstrzygnięcie, w zależności od przedmiotu procesu, może składać się z jednego lub więcej punktów. Stopień rozbudowania każdego z nich determinuje rodzaj sprawy, w tym zakres żądań powoda lub pozwanego oraz stopień ich uwzględnienia przez sąd. Ponadto, jak stanowi § 94 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 23 grudnia 2015 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych (dalej: r.u.s.p.; Dz.U. poz. 2316 ze zm.), na wstępie wyroku zamieszcza się formułę „W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej”, poprzedzoną wizerunkiem godła. Orzeczenie sporządza się na druku pismem maszynowym bądź w formie wydruku komputerowego, a wyjątkowo, w razie braku takich możliwości, odręcznie. Opatruje się je sygnaturą akt sprawy. Zgodnie z art. 324 § 1 k.p.c. sentencję podpisuje cały skład sądu.

Sąd, ogłaszając sentencję, czyni to przez jej odczytanie. Akt ten ma charakter uroczysty: „Wszyscy obecni na sali rozpraw, nie wyłączając uczestniczących w posiedzeniu prokuratora (oskarżyciela publicznego) i protokolanta, powstają z miejsc w czasie [...] ogłaszania wyroku [...]” (§ 86 ust. 1 r.u.s.p.). Oficjalność sytuacji podkreśla fakt, że zarówno sędziowie, jak i pełnomocnicy stron obowiązkowo występują w strojach urzędowych, tj. w togach¹³. Elementem stroju sędziowskiego jest dodatkowo złoty łańcuch z zawieszonym u dołu orłem państwowym. Każda ze stron zajmuje odpowiednie

¹² P. Telenga, [Komentarz do art. 325 kodeksu postępowania cywilnego], [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. nauk. A. Jakubecki, Warszawa 2015, s. 426.

¹³ Art. 84 § 1 ustawy z 27 lipca 2001 r. – prawo o ustroju sądów powszechnych, Dz.U. z 2015 roku poz. 133 – tj. ze zm.; art. 7 ust. 2 ustawy z 26 maja 1982 r. – prawo o adwokaturze, Dz.U. z 2015 r. poz. 615 – tj. ze zm.; art. 12 ust. 2 ustawy z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, Dz.U. z 2015 r. poz. 507 – tj. ze zm.

miejsce na sali sądowej: powód po prawicy składu orzekającego, pozwany – po jego lewej stronie (§ 85 ust. 5 r.u.s.p.). Mogą asystować im pełnomocnicy (art. 86 k.p.c.). Ewentualna publiczność zajmuje specjalnie wyznaczoną część sali sądowej (§ 12 ust. 1 r.u.s.p.). Ustne ogłoszenie sentencji wyroku to zatem szczególny akt komunikacji werbalnej twarzą w twarz, któremu towarzyszy komunikacja niewerbalna, wyrażająca się nie tylko w mimice czy gestach, ale też w opisanym porządku obowiązującym na sali rozpraw.

Komunikat płynie jednokierunkowo, jest monologowy: ani strony, ani pełnomocnicy nie zabierają już głosu; został on im udzielony bezpośrednio przed zamknięciem rozprawy, po której następuje ogłoszenie sentencji. Co więcej, ani strony, ani ich zastępcy nie muszą być wówczas obecni na sali sądowej. Potwierdzenie i przebieg dokonania czynności przez sąd znajdzie się w obligatoryjnie sporządzonym protokole. Jednokierunkowość ma względny charakter. Wynika to z tego, że zarówno powodowi, jak i pozwanemu przysługuje apelacja od wyroku do sądu drugiej instancji (art. 367 k.p.c.), jeżeli ten okaże się dla nich niezadowolający i podejmą oni decyzję o zaskarżeniu orzeczenia. Należy sprecyzować, że apelację w istocie wnosi się (co do zasady na piśmie i nigdy nie następuje to na posiedzeniu, na którym miało miejsce ogłoszenie) od wyroku, a nie od samego ustnego ogłoszenia (odczytania) sentencji. Jak wyjaśnił Przemysław Telenga: „wymóg ogłoszenia orzeczenia stanowi element konstytutywny jego [wyroku – dopisek autorki] zaistnienia (skuteczności) w znaczeniu procesowym [...]”; jednocześnie autor zwraca uwagę na to, że „w kwestii, czy wyrok prawidłowo sporządzony (w tym podpisany), ale niegłoszony stanowi tzw. wyrok nieistniejący, zarówno piśmiennictwo, jak i judykatura nie zajmują jednolitego stanowiska”¹⁴.

Treść sentencji wypowiedzianej ustnie w większości pokrywa się z jej pisemną wersją. W wariacie mówionym nie odczytuje się jednak imion i nazwisk sędziów, ławników, prokuratora ani protokolanta. Nie jest też zasadą, by sąd wskazywał, że wydaje wyrok w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej, choć może się tak zdarzyć. Formuła inicjalna ogłoszenia wyroku brzmi zatem zwykle w sposób następujący:

Sąd Okręgowy we Wrocławiu XIII Wydział Cywilny Rodzinny po rozpoznaniu w dniu 8 czerwca 2015 r. we Wrocławiu sprawy z powództwa Jana Kowalskiego przeciwko Marii Kowalskiej o rozwód [...].

Jest ona zatem zwięzła i precyzyjna. Z jej treści jasno wynika kto, kiedy, w jakiej sprawie wydaje orzeczenie, a także z czyjej inicjatywy i przeciwko komu wytoczono powództwo. Zgodnie z wypracowaną w praktyce konwencją wypowiedzianą formułą, sąd (za pośrednictwem przewodniczącego lub sprawozdawcy) mówi o sobie, używając

¹⁴ P. Telenga, [Komentarz do art. 326 kodeksu postępowania cywilnego], [w:] *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 428.

trzeciej osoby. Determinuje to charakter prawny ustnego ogłoszenia sentencji wyroku. Następuje ono publicznie i jawnie, co oznacza, że choć adresatami norm postępowania w nim zawartych są powód i pozwana, to jego odbiorcami stają się wszyscy obywatele, nawet jeśli nie uczestniczyli w procesie czy nawet nie byli obecni przy ogłoszeniu sentencji. Łączy się to z mocą wiążącą wyroku, który po uprawomocnieniu się powinien być respektowany przez inne sądy, organy państwowe, organy administracji publicznej, a w przypadkach przewidzianych w ustawie także inne osoby (art. 365 k.p.c.).

Bezpośrednio po wypowiedzeniu formuły inicjalnej sąd ogłasza rozstrzygnięcie, odczytując kolejno składające się nań punkty:

Sąd Okręgowy we Wrocławiu XIII Wydział Cywilny Rodzinny po rozpoznaniu w dniu 8 czerwca 2015 r. we Wrocławiu sprawy z powództwa Jana Kowalskiego przeciwko Marii Kowalskiej o rozwód:

- I. Rozwiązuje małżeństwo stron Jana Kowalskiego i Marii Kowalskiej z domu Nowak, zawarte w dniu 8 czerwca 1995 r. we Wrocławiu i zarejestrowane przez Kierownika Urzędu Stanu Cywilnego we Wrocławiu pod numerem aktu małżeństwa 1/1995, przez rozwód bez orzekania o winie;
- II. Powierza pozwanej wykonywanie władzy rodzicielskiej nad małoletnią Ewą Kowalską urodzoną 1 maja 2011 r. we Wrocławiu oraz ogranicza władzę rodzicielską powoda do ogólnego wglądu w wychowanie małoletniej oraz współdecydowania o jej istotnych sprawach.
- III. Ustala kontakty powoda Jan Kowalskiego z małoletnią Ewą Kowalską w drugi i czwarty weekend miesiąca od piątku od godziny 18.00 do niedzieli do godziny 18.00 oraz pierwszy i trzeci czwartek miesiąca w godzinach od godziny 18.00 do godziny 20.00, a także w dwa pierwsze tygodnie lipca i dwa ostatnie tygodnie sierpnia, z tym zastrzeżeniem, że powód obowiązany jest przyjeżdżać po małoletnią i odwozić ją do jej miejsca zamieszkania po zakończonych kontaktach, a pozwana nie będzie sprzeciwiała się tym kontaktom.
- IV. Udział stron w ponoszeniu kosztów utrzymania i wychowania małoletniej córki ustala w ten sposób, że zasądza od powoda Jana Kowalskiego na rzecz Ewy Kowalskiej tytułem alimentów kwotę dwa tysiące pięćset złotych miesięcznie, poczynając od dnia prawomocności wyroku, płatną do rąk pozwanej Marii Kowalskiej do dziesiątego dnia miesiąca, z odsetkami ustawowymi w razie zwłoki w płatności, zobowiązując pozwaną do ponoszenia pozostałych kosztów utrzymania i wychowania małoletniej i do osobistych o nią starań.
- V. Nie orzeka o mieszkaniu stron.
- VI. Znosi wzajemnie koszty zastępstwa procesowego.
- VII. Nie obciąża pozwanej obowiązkiem zwrotu powodowi opłaty sądowej.

Enumerację tę sąd oddaje, wypowiadając kolejno punkty, do których odnosi się dane rozstrzygnięcie, np.:

Sąd Okręgowy we Wrocławiu XIII Wydział Cywilny Rodzinny po rozpoznaniu w dniu 8 czerwca 2015 r. we Wrocławiu sprawy z powództwa Jana Kowalskiego przeciwko Marii Kowalskiej o rozwód:

- w punkcie pierwszym: rozwiązuje małżeństwo stron Jana Kowalskiego i Marii Kowalskiej [...] rozwód bez orzekania o winie;

- w punkcie drugim: wykonywanie władzy rodzicielskiej nad małoletnią Ewą Kowalską, urodzoną w dniu 1 maja 2011 r. we Wrocławiu, powierza pozwanej etc.

Zauważyć można, że sąd nie używa form adresatywnych, o stronach również mówi w trzeciej osobie. Stanowi to konsekwencję omówionego wyżej charakteru prawnego ustnego ogłoszenia sentencji, w tym tego, że wyrok, jak wspomniano, ma szersze grono odbiorców niż tylko strony.

Według Choduń, aby tekst był komunikatywny i wywołał zamierzony przez nadawcę skutek, trzeba, aby każdy uczestnik procesu komunikacji posiadał kompetencje: językową, rozumianą jako wiedza o zasadach sprawnego porozumiewania się, oraz komunikacyjną, tożsamą z umiejętnością skutecznego nadawania i odbierania komunikatu¹⁵. Zatem uczestnik procesu komunikacji powinien znać pewne konwencje językowe i kulturowe, a ponadto brać pod uwagę okoliczności przekazywania komunikatu. W przypadku ustnego ogłoszenia sentencji wyroku – tylko na nadawcy spoczywa ciężar dobrania właściwej formy wypowiedzi (tutaj: narzuconej częściowo przez ustawodawcę, a także ustalonej pewną mającą swoją długą tradycję praktyką) oraz zastosowania adekwatnych środków językowych. Koncentrując się tylko na adresatach (pojęciu węższym niż odbiorca¹⁶), tj. powodzie i pozwanej, do których sąd kieruje normy postępowania zawarte w rozstrzygnięciu, wydaje się, że kompetencja językowa nie wystarcza do odbioru tekstu prawniczego w postaci ustnego ogłoszenia sentencji wyroku. Jest tak, chociaż już sam fakt, że sąd, ogłaszając sentencję, wprost formułuje normy postępowania (normy *in concreto*) odkodowane z norm prawnych (norm *in abstracto*), ma stanowić ułatwienie dla stron. Zwolnione z konieczności przeprowadzenia procesu wykładni, otrzymują one od uprawnionego organu odpowiedź na pytanie, jakie są ich uprawnienia i obowiązki, a zatem, co i jak powinny czynić. Wydawałoby się zatem, że odczytanie sentencji na poziomie deskryptywnym powinno być dostateczne.

Należy jednak zauważyć, że rozstrzygnięcie formułuje się za pomocą zdań oznajmujących, co stanowi odwzorowanie składni obowiązującej w języku prawnym. Tryb ten jednak pełni funkcję trybu rozkazującego, pozwalając na złagodzone wyrażenie nakazów. Zatem gdy sąd ogłasza, że *zasądza od powoda Jana Kowalskiego na rzecz Ewy Kowalskiej tytułem alimentów kwotę dwa tysiące pięćset złotych miesięcznie [...], płatną do rąk pozwanej Marii Kowalskiej do dziesiątego dnia miesiąca* – wówczas oznacza to, że ‘sąd nakazuje powodowi uiszczać do dziesiątego dnia miesiąca na rzecz córki, a do rąk pozwanej, alimenty w wysokości dwa tysiące złotych miesięcznie’. Trzeba przy tym mieć na względzie, że z obowiązkiem powoda polegającym na

¹⁵ A. Choduń, *op. cit.*, s. 128.

¹⁶ *Ibidem*, s. 128.

zapłacie koreluje obowiązek jej przyjęcia przez matkę dziecka, a także uprawnienie pozwanej, by żądać uiszczenia świadczenia w przypadku, gdy ojciec nie uregulowałby go w terminie. Z kolei, gdy sąd *ustala kontakty powoda z małoletnią w drugi i czwarty weekend miesiąca od piątku od godziny 18.00 do niedzieli do godziny 18.00 oraz w pierwszy i trzeci czwartek miesiąca w godzinach od godziny 18.00 do godziny 20.00, a także w dwa pierwsze tygodnie lipca i dwa ostatnie tygodnie sierpnia – z tym zastrzeżeniem, że powód obowiązany jest przyjeżdżać po małoletnią i odwozić ją do jej miejsca zamieszkania po zakończonych kontaktach, natomiast pozwana nie będzie sprzeciwiała się tym kontaktom*, to wówczas sąd nie tylko przyznaje ojcu prawo do spotykania się z córką, lecz również kształtuje jego obowiązek w tym zakresie, a ponadto ustanawia obowiązek po stronie matki do przygotowania i wydania dziecka ojcu zgodnie z wynikającym z orzeczenia harmonogramem, a jednocześnie też przyznaje jej uprawnienie, by czas zaplanowany na widywanie się małoletniej z ojcem, mogła spędzić według swojego upodobania; lecz nie oznacza to, że gdyby powód z jakichś powodów nie zrealizował swojego prawa i obowiązku spotkania się z małoletnią, pozwana mogłaby odmówić przejęcia opieki nad nią. Uzasadnienie wyroku albo zasadnicze powody rozstrzygnięcia, które podaje się po ogłoszeniu sentencji (art. 326 § 3 k.p.c.), nie precyzują w sposób wskazany wyżej, jakie dokładnie obowiązki i uprawnienia spoczywają na stronach wskutek wydanego rozstrzygnięcia. Ich zadanie polega jedynie na wskazaniu podstawy faktycznej i prawnej decyzji sądu. Chcąc szczegółowo określić zakres praw i obowiązków powoda oraz pozwanej, trzeba je wywieść przy pomocy wnioskowań prawniczych, opierając się na przepisach, dorobku judykatury, a także praktyce stosowania prawa – znanej profesjonalistom, np. pełnomocnikom stron. Mamy zatem do czynienia ze swoistym rozczłonkowaniem treściowym¹⁷, polegającym na tym, że choć każdy punkt sentencji formułuje jakąś normę postępowania, to by ją w pełni odczytać, musimy sięgnąć do innych tekstów. Ta intertekstualność stanowi przeszkodę dla adresata norm postępowania w rozumieniu rozstrzygnięcia oraz jest jednym z czynników decydujących o tym, że nie można mówić o symetrii ról nadawczo-odbiorczych między uczestnikami aktu komunikacji, jaki stanowi ustne ogłoszenie sentencji wyroku stron przez sąd.

Wskazane przykłady pokazują, że odczytanie deskryptywne sentencji wyroku nie pozwala w pełni odczytać intencji wydającego rozstrzygnięcie. Nie można nie uwzględnić jego warstwy normatywnej¹⁸, nazywanej także dyrektywną. O ile przeciętny użytkownik języka (rozumiany jako nieprofesjonalista, nieprawnik) zrozumie tekst na pierwszym poziomie, o tyle prawdopodobnie nie uświadamia sobie nawet

¹⁷ M. Zieliński, *Wiedza o tekstach prawnych jako warunek ich rozumienia*, [w:] *Język polskiej legislacji...*, s. 29.

¹⁸ A. Choduń, *op. cit.*, s. 129.

istnienia jego kolejnej warstwy. W konsekwencji nie potrafi samodzielnie zrekonstruować całokształtu nałożonych na niego uprawnień i obowiązków.

Podstawowymi walorami sentencji wyroku powinny być: precyzja, jednoznaczność i zwięzłość – tak, by w nielicznych słowach zawrzeć jak najwięcej treści. Osiągnięciu precyzji służy posługiwanie się w treści rozstrzygnięcia językiem zaczerpniętym z ustawy (składnią, terminologią, frazeologią, kolokacjami). Stąd w przytoczonej sentencji takie wyrazy i zwroty, jak:

- *rozwiązuje małżeństwo stron przez rozwód bez orzekania o winie*, co w ustawie z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (dalej: k.r.o.; tj.: Dz.U. z 2015 r. poz. 2082 ze zm.) znajduje odzwierciedlenie w brzmieniu przepisu art. 56 § 1 k.r.o.: „każdy z małżonków może żądać, ażeby sąd rozwiązał małżeństwo przez rozwód” oraz art. 57 § 2 zd. 2 k.r.o.: „na zgodne żądanie małżonków sąd zaniecha orzekania o winie”;
- *powierza pozwanej wykonywanie władzy rodzicielskiej nad małoletnią [...] oraz ogranicza władzę rodzicielską powoda do ogólnego wglądu w wychowanie małoletniej oraz współdecydowania o jej istotnych sprawach* – odpowiada treści przepisu art. 107 § 2 zd. 2 k.r.o.: „Sąd może powierzyć wykonywanie władzy rodzicielskiej jednemu z rodziców, ograniczając władzę rodzicielską drugiego do określonych obowiązków i uprawnień w stosunku do osoby dziecka, jeżeli dobro dziecka za tym przemawia”.

Dążenie do precyzji brzmienia sentencji wydaje się zatem dość nieskomplikowane, skoro powinna ona w tym celu jak najwierniej odwzorowywać treść ustawy. Nie idzie to jednak w parze z jednoznacznością. Na przykład, by ustalić zakres władzy rodzicielskiej wykonywanej przez rodzica, któremu ją powierzono, trzeba sięgnąć do definicji legalnej zawartej w art. 95 § 1 k.r.o.: „Władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązki i prawa rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka z poszanowaniem jego godności i praw”. Z kolei, jeśli chodzi o sprawowanie władzy rodzicielskiej ograniczonej do ogólnego wglądu w wychowanie dziecka i współdecydowania o jego istotnych sprawach, są to sformułowania nieostre, które w razie wątpliwości i sporu stron co do zakresu ich uprawnień i obowiązków względem małoletniego będzie musiał wyjaśnić sąd we właściwym postępowaniu. Z kwestią precyzji i jednoznaczności wiąże się również problem zwięzłości. Sąd, formułując normy postępowania w sentencji wyroku, stosuje technikę kondensacji: z wielu przepisów wyprowadza pojedynczą normę postępowania, np. orzekając o rozwiązaniu małżeństwa przez rozwód z zaniechaniem orzekania o winie.

Sentencje wyroków są tworzone w języku prawniczym, będącym odmianą stylową polszczyzny. Oddają one cechy komunikatu specjalistycznego – prawniczego w odmianie sądowej, takie jak, m.in.: terminologizacja, dyrektywność, sformalizowanie¹⁹.

¹⁹ K. Marczyk, *Formalizacja języka prawniczego praktyki orzeczniczej (na przykładzie tekstu wyroku sądowego wraz z uzasadnieniem)*, [w:] *Język, prawo, społeczeństwo...*, s. 157-166.

Mimo właściwej im schematyczności teksty te nie są przystępne. Wynika to z zawartej w tych tekstach wiedzy wymagającej ponadprzeciętnych kompetencji odbiorczych oraz ze sposobu językowego ukształtowania wypowiedzi. Niełatwość tekstów prawniczych, co obrazuje przykład ustnego ogłoszenia sentencji wyroku, spowodowana jest tym, m.in., że: tworzą je eksperci (sędziowie), którzy posługują się ustandaryzowanym stylem prawniczym, a zakres wiedzy przedstawionej w tekstach wpływa na dobór środków językowego wyrazu. W odczytywanym rozstrzygnięciu ujawnia się właściwy sądowi przekaz myślowy, którego odczytanie nie może odbywać się wyłącznie na poziomie deskryptywnym, lecz wymaga on również lektury dyrektywnej (normatywnej). Styl wypowiedzi prawniczej zawartej w sentencji wyroku odpowiada standardom komunikacji prawniczej, choć jej adresaci to zwykle osoby niedysponujące specjalistyczną wiedzą prawniczą. Nie jest on jednak dostosowany do szerszego grona odbiorców – poza przedstawicielami zawodów prawniczych. Nie podejmowano jednak dotąd prób, by sądowy język prawniczy stał się bardziej przystępny. Przy tym nie wiadomo, czy tego rodzaju wysiłki przyniosłyby oczekiwane rezultaty, jako że sposób formułowania rozstrzygnięć sądowych stanowi wyraz pewnej tradycji, a rezygnacja z wymogu odczytania normatywnej warstwy tekstu wydaje się w ogóle niemożliwa. Jednocześnie komunikatywności języka prawniczego w odmianie sądowej nie można postrzegać jako cechy neutralnej. Brak zrozumienia normy postępowania przez adresata, spowoduje, że nie zostanie ona wypełniona, a więc nie dojdzie do realizacji intencji prawodawcy. Trudność nadania językowi prawniczemu komunikatywnej formy nie powinna zatem stanowić bariery usprawiedliwiającej brak podejmowania działań w kierunku uczynienia języka prawniczego bardziej zrozumiałym.

Bibliografia

- Araczevska K., *Uwagi o zrozumiałości dziennikarskich tekstów prawniczych*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Litteraria Polonica” 2013, nr 2, s. 33-47.
- Bator A., *Język prawniczy*, [hasło w:] *Wprowadzenie do nauk prawnych. Leksykon tematyczny*, red. A. Bator, Warszawa 2008, s. 91.
- Choduń A., *Uwagi o komunikatywności tekstów aktów prawnych*, [w:] *Prawo i język*, red. A. Mróz, A. Niewiadomski, M. Pawelec, Warszawa 2009, s. 127-137.
- Grzelak-Piaskowska J., *Skutki niskiej kompetencji komunikacyjnej prawodawcy*, „Kwartalnik Językoznawczy” 2010, nr 2, s. 10-19.
- Jadacka H., *Wymierne i niewymierne koszty niejasności tekstów prawnych*, [w:] *Język, prawo, społeczeństwo*, red. nauk. E. Malinowska, Opole 2004, s. 151-156.
- Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Komisję Kultury i środków przekazu oraz Komisję Ustawodawczą*, oprac. A. Tietajew-Różańska, Warszawa 2007.

- Kaczmarek K., *Komunikatywność języka prawnego w świetle tekstów prawnych i prawniczych w języku polskim węgierskim i angielskim*, „Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae” 2007, nry 1-2, s. 173-180.
- , *Precyzja i niedookreśloność wyrażen w przepisach prawnych na przykładzie języka polskiego i węgierskiego*, „Comparative Legilinguistics. International Journal for Legal Communication” 2013, nr 13, s. 51-68.
- Marczyk K., *Formalizacja języka prawniczego praktyki orzeczniczej (na przykładzie tekstu wyroku sądowego wraz z uzasadnieniem)*, [w:] *Język, prawo, społeczeństwo*, red. nauk. E. Malinowska, Opole 2004, s. 157-166.
- Sanetra W., *Język uzasadnień orzeczeń Sądu Najwyższego jako odmiana języka prawniczego*, [w:] *Sąd Najwyższy wobec prawa i praktyki Unii Europejskiej*, red. W. Sanetra, Wrocław 2003.
- Telenga P., [Komentarz do art. 325 kodeksu postępowania cywilnego], [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. nauk. A. Jakubecki, Warszawa 2015.
- , [Komentarz do art. 326 kodeksu postępowania cywilnego], [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. nauk. A. Jakubecki, Warszawa 2015.
- Wróblewski B., *Język prawny i prawniczy*, Kraków 1948.
- Zieliński M., *Języki prawne i prawnicze*, [w:] *Polszczyzna 2000. Orędzie o stanie języka na przełomie tysiącleci*, red. W. Pisarek, Kraków 1999.
- , *Wiedza o tekstach prawnych jako warunek ich zrozumienia*, [w:] *Język polskiej legislacji, czyli zrozumiałość przekazu a stosowanie prawa*, oprac. A. Tietiajew-Różańska, Warszawa 2007, s. 26-31.

Wykaz aktów prawnych

- Ustawa z 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, tj.: Dz.U. z 2015 r. poz. 2082 ze zm.
- Ustawa z 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, tj. Dz.U. z 2014 r. poz. 101 ze zm.
- Ustawa z 26 maja 1982 r. – Prawo o adwokaturze, tj.: Dz.U. z 2015 r. poz. 615 ze zm.
- Ustawa z 6 lipca 1982 r. o radcach prawnych, tj.: Dz.U. z 2015 r. poz. 507 ze zm.
- Ustawa z 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, tj.: Dz.U. z 2015 r. poz. 133 ze zm.
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”, Dz.U. nr 100 poz. 908.
- Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 23 grudnia 2015 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych, Dz.U. poz. 2316 ze zm.

Komunikatywność języka prawniczego na przykładzie ustnego ogłoszenia sentencji wyroku

Streszczenie: Celem artykułu jest scharakteryzowanie cech języka prawniczego w odniesieniu do jego komunikatywności na przykładzie jednej z podstawowych instytucji prawnych, powszechnie występującej w praktyce sądowniczej – ustnego ogłoszenia sentencji wyroku.

Proponowana analiza ma charakter semantyczno-pragmatyczny. Język prawniczy, mimo że zasadniczo służy formułowaniu rozstrzygnięć w toku postępowań przez uprawnione do tego organy i ich wykładni, a także wyjaśnieniu przepisów prawnych, na podstawie których wydano dane orzeczenie, pozostaje niezrozumiały dla odbiorcy nieprofesjonalisty. Bywa on niejasny również dla samych prawników. Przyczyny niskiej (lub umiarkowanej) komunikatywności są zróżnicowane, ale powinny być objęte obserwacją zarówno pod kątem deskryptywnym, jak i normatywnym.

Słowa kluczowe: analiza pragmatyczna, analiza semantyczna, deskryptywność, język prawniczy, język prawny, język sądowy, komunikat specjalistyczny, komunikatywność, normatywność, ogłoszenie sentencji wyroku, wyrok

Communicativeness of legal language:

A study based on oral pronouncement of the operative part of judgment

Summary: The objective of the paper is to characterize the features of legal language with regard to its communicativeness by means of analysing one of the common judicial practices, i.e. oral pronouncement of the operative part of judgment. The approach adopted in the study is both semantic and pragmatic in nature. Legal language, despite the fact that it basically serves to formulate decisions made in court proceedings by authorized bodies, interpret them and explain the precepts of law on the basis of which a specific ruling was made, remains incomprehensible to the layman. It can be unintelligible also to lawyers themselves. The operative parts of judgments are formulated in legal language, which is a stylistic variety of Polish. They reflect the features of a specialized message. Their communicativeness should be examined both at a descriptive and prescriptive level.

Key words: pragmatic analysis, semantic analysis, descriptiveness, legal language, legislative language, court language, communicativeness, specialized message, prescriptiveness, pronouncement of the operative part of judgment, judgment